

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**PAŽYMA
DĖL TEISMO PSICHIATRIJOS, TEISMO PSICHOLOGIJOS EKSPERTIZĖS BEI
TEISMO MEDICINOS TYRIMO**

2012-04-03 Nr. (6.1.-2011-291)-PR-68

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ištyrė pareiškėjos skundą dėl teismo psichiatrinės, teismo psichologinės ekspertizės bei teismo medicinos tyrimo (ekspertizės).

Pateiktoje informacijoje nurodyta, kad mažametei buvo atlikta teismo medicinos ekspertizė dėl galimo seksualinio prievartavimo, po kurios ženkliai padidėjo mergaitės jautrumas, nes specialistai nebuvo net tinkamai pasiruošę trijų metų vaiko medicininei apžiūrai. Medikai neturėjo nei vieno žaislo mažametei pradėjus verkti dėl nemalonios apžiūros, o radus įtarimus keliančius sužalojimus, negalėjo suprasti, kiek laiko praėjo nuo randų užgijimo, kaip traktuoti plyšius, kaip vertinti medicininius pakitimus, nes, pasak ekspertizę atlikusių specialistų, tuo metu geriausia vaikų ginekologė atostogavo. Pareiškėjai buvo neaišku, kodėl reikėjo traumuoti vaiką ir paskirti medicinos ekspertizę mažametei, jei yra žinoma, kad kompetentingiausia vaikų specialistė atostogauja. Mergaitė po ekspertizės naktį visai nemiegojo, kas kelias minutes šlapinosi į lovą, verkė, blaškėsi per miegus, šaukdama paleisti ją.

Pateiktoje informacijoje taip pat nurodyta, kad mažametei buvo atlikta teismo psichiatrinė, teismo psichologinė ekspertizė Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje. Pareiškėjos teigimu, ekspertizė užtruko per ilgai (teismo psichiatrinė ekspertizė truko apie dvi valandas, psichologinė – apie valandą, ekspertizės truko viena po kitos su trumpomis pertraukomis), nebuvo atsižvelgta į vaiko amžių. Laukiant ekspertizės koridoriuje, teismo psichiatrė nieko nepaaiškinusi, neprisistačiusi, liepė mergaitei eiti į kabinetą, vaiko mama specialistų nebuvo supažindinta su ekspertizės eiga, tyrimo metodais, jai nebuvo leista dalyvauti atliekant ekspertizę. Teismo psichiatrė į moters prašymus (dėl dalyvavimo ekspertizėje) ir pateiktus klausimus reagavo priešišškai, „išreiškė nepasitenkinimą, pradėjo moralizuoti, nemaloniai tardyti, kodėl jai apskritai kyla toks noras“.

Pareiškėja taip pat nurodė, kad nebuvo daromas ekspertizės nei garso, nei vaizdo įrašas. Moters nuomone, patalpos, kuriose buvo atlikta mažametės ekspertizė, netinkamai įrengtos, „nėra jokio lango duryse ar kitur, kuris leistų tėvams bent stebėti savo vaiką kaip jis tas kelias valandas jaučiasi vienas“.

Pareiškėjos nuomone, specialistės nebuvo tinkamai pasiruošusios ekspertizei, prieš ekspertizę nebuvo susipažinusi su mažametės medicinine kortele ir bendra jos psichologine būkle. Pareiškėjos teigimu, mergaitė jau kelis metus yra padidinto jautrumo, todėl jos manymu, prieš ekspertizę ekspertas tai turėjo žinoti. Pareiškėjos nuomone, ekspertizės akte pateiktos išvados yra neargumentuotos ir nepagrįstos.

Tyrimo metu nustatyta:

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dėl informacijos pateikimo kreipėsi į Valstybinę teismo medicinos tarnybą prie Teisingumo ministerijos ir Valstybinę teismo psichiatrijos tarnybą prie Sveikatos apsaugos ministerijos.

1. Valstybinės teismo medicinos tarnybos prie Teisingumo ministerijos vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė informuoti kokia tvarka atliekamos lytinės būklės mažamečiams ekspertizės dėl galimos seksualinės prievartos, ar mažametei dėl galimos seksualinės prievartos ekspertizę atliko vaikų ginekologas ir ar paskiriant minėtą ekspertizę buvo derintas ekspertizės laikas su vaikų ginekologo atostogomis. Siekiant vaikui sumažinti įtampą, stresą ir pan., kontrolierė paprašė svarstyti draugiškos aplinkos vaikui (žaislai, vaizdinės priemonės ir kt.) sukūrimo galimybę Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje.

2. Valstybinės teismo medicinos tarnybos prie Teisingumo ministerijos direktoriaus pavaduotojas ekspertizėms informavo (2012-03-21 raštas Nr. 1.5-SD-147), kad:

2.1 Teismo medicinos tyrimo (ekspertizės) skyrimo klausimus sprendžia teisėsaugos institucijos. Lytinių būklių tyrimai, kaip ir kiti ekspertiniai tyrimai, atliekami vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodeksu, Valstybinės teismo medicinos tarnybos Ekspertizių atlikimo ir specialiųjų žinių naudojimo nuostatais. Seksualinės prievartos, ypač mažamečių, atvejais paprastai teisėsaugos institucijų atstovai iš anksto praneša apie numatomą atvykimą. Tiriamą asmenį apžiūri tuo metu dirbantis ar budintis teismo medicinos gydytojas.

2.2 Mažametės apžiūrą atliko Valstybinės teismo medicinos tarnybos Vilniaus skyriaus teismo medicinos ekspertas. Gydytojai akušeriai ginekologai tai atlieka tik išskirtiniais atvejais, nes tarpinstitucinių susitarimų šiuo klausimu nėra (Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje nėra gydytojo ginekologo pareigybės). Seksualinės prievartos aukų, įskaitant ir mažamečių, tyrimas yra vienas iš teismo medicinos tyrimo objektų. Teiginiai apie „atostogaujančią kompetentingiausią vaikų specialistę“ nesuprantami, todėl komentuoti negalime.

2.3 Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje įrengtas specialus nukentėjusių asmenų apžiūros kabinetas, tačiau jis nėra adaptuotas išskirtinai vaikams. Draugiškos aplinkos vaikui sukūrimas – svarstyti. Tačiau lankantis artimiausiose Europos šalių (Estijos, Latvijos, Vokietijos, Danijos) teismo medicinos įstaigose tokių specialiai vaikams įrengtų kabinetų matyti neteko.

3. Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė informuoti kokia tvarka atliekama mažamečio teismo psichiatrinė, psichologinė ekspertizė; ar ekspertizių metu daromi vaizdo ir (ar) garso įrašai; ar numatyta ekspertizės metu daromų pertraukų trukmė ir dažnumas, ar nagrinėjamu atveju buvo daromos pakankamo dažnumo ir trukmės pertraukos; ar visais atvejais atliekant ekspertizę neleidžiama dalyvauti vaiko įstatyminiam atstovui; kokie reikalavimai nustatyti patalpoms, kuriose atliekama nepilnamečio teismo psichiatrinė, psichologinė ekspertizė; ar prieš ekspertizės atlikimą neprivaloma paaiškinti tiriamajam (ar jo įstatyminiam atstovui) apie tyrimo tikslą ir ekspertizės atlikimo sąlygas, tiriamojo teises, eksperto pareigas ir kt.

4. Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus pavaduotojas personalo valdymui, pavaduojantis direktorių Vitalijus Šaškovas informavo (2012-01-19 raštas Nr. 1S-20), kad:

4.1 Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės atliekamos vadovaujantis Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatais. Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės atlikimo vaikams ir paaugliams ypatumai priklauso nuo ekspertizės rūšies (teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ar kompleksinė teismo psichiatrijos-psichologijos), nuo tiriamojo asmens statuso byloje (baudžiamosiose bylose - nukentėjusysis ar įtariamasis, civilinėse bylose - dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir kt.), nuo teismo nutartyje pateiktų ekspertams klausimų kiekio ir sudėtingumo, nuo pateiktos ekspertizei medžiagos apimties, nuo vaiko amžiaus bei jo psichikos būklės, psichologinių ypatumų ir kt. Ekspertizių metu vaizdo ir garso įrašų darymas teisės aktais nenumatytas.

4.2 Konkrečios ekspertizės atveju, atliekantis ekspertizę ekspertas, atsižvelgdamas į nurodytas aplinkybes, numato ekspertizės eigą (t.y. pokalbio su vaiku, jo elgesio stebėjimo bei užduočių vykdymo ypatumus ir laiką), todėl teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių eiga, pokalbių, stebėjimo, pertraukų trukmė nėra reglamentuota.

4.3 Tėvų ir kitų asmenų dalyvavimas atliekant teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizę nerekomenduojamas (išskyrus ekspertizes civilinėse bylose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo). Ekspertizės metu reikalingas tiriamojo asmens objektyvus ištyrimas, bet kokių pašalinių asmenų dalyvavimas ekspertizėje turi įtakos tyrimo išvadų objektyvumui. Atliekant ekspertizes, dirba specialiųjų žinių turintys ekspertai, kurie siekia kuo objektyvesnių tyrimo rezultatų. Teismui vertinant ekspertizės išvadas, kitų asmenų dalyvavimas ekspertizėje, bylos proceso dalyviams gali sukelti abejonių dėl išvadų objektyvumo, tai gali būti pagrindas skirti pakartotinę ekspertizę.

4.4 Ekspertizės atliekamos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriaus ekspertų kabinetuose, įrengtuose pagal numatytus higienos reikalavimus. Ypatų reikalavimų šioms patalpoms nenumatyta.

Šiuo metu Tarnyboje įrenginėjamos naujos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriaus patalpos, kuriose ekspertizų atlikimo sąlygos bus pagerintos.

4.5 Kiekvienam atvykusiam į ekspertizę asmeniui arba jo įstatyminiam atstovui turi būti jam suprantama forma paaiškinamas jo atvykimo į ekspertinę įstaigą tikslas, supažindinama su ekspertinės komisijos sudėtimi. Prašant paaiškinti ekspertizės atlikimo eiga, tiriamojo ar įstatyminio atstovo bei eksperto teisės ir pareigos.

4.6 Siekiant, kad ekspertas laiku susipažintų su ekspertizės medžiaga, ji turi būti pateikta ne vėliau kaip 1-3 dienos iki nustatytos ekspertizės darymo datos. Ekspertas turi teisę atsisakyti pateikti išvadą (daryti ekspertizę) jeigu jam pateiktos medžiagos nepakanka išvadai pateikti.

4.7 Mažametė ekspertizės atlikimui atvyko į Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyrių. Mergaitė šiai ekspertizei buvo priimta skubos (ne eilės) tvarka dėl jos amžiaus, bylos sudėtingumo. Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje ambulatorinės teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės atliekamos pagal išankstinę registraciją, t.y. gavus teismo nutartį dėl ekspertizės skyrimo, su ikiteisminį tyrimą vykdančiais pareigūnais, prokuroru ar teisėju ir vaiko įstatyminiu atstovu derinama ekspertizės atlikimo data ir pateikiamas raštiškas pranešimas.

4.8 Bylos medžiagos kopijos bei medicininė dokumentacija Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje buvo gauta prieš 3 dienas iki ekspertizės atlikimo, t.y., su ja susipažinta iš anksto. Ekspertizės atlikimo dieną gauta tik papildoma medžiaga, su kuria taip pat susipažinta iki ekspertizės atlikimo. Pareiškėja išreiškė nepasitenkinimą dėl ekspertizės atlikimo datos, nes dieną prieš tai mergaitei buvo atlikta teismo medicinos ekspertizė, tačiau, kai pareiškėjai iš anksto buvo pranešta apie būsimą teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės datą, jokių prašymų ją pakeisti ji nepateikė. Iki ekspertizės pradžios pareiškėja nei žodžiu, nei raštu taip pat nepateikė jokių kitų prašymų ar pageidavimų ekspertams.

4.9 Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje ekspertizė mažametei užtruko apie 2 val. (neįskaitant pertraukų, psichiatrinis tyrimas truko apie 50 min., psichologinis tyrimas apie 1 val.). Teismo psichiatrinės, psichologinės ekspertizės metu mergaitė galėjo atsipalaiduoti piešdama, žaisdama. Ekspertizės metu mergaitė nebuvo įsitempusi, nerimastinga, baiminga, atvirkesčiai, ji aktyviai bendravo su ekspertėmis, noriai, be jokio įkalbinėjimo ėjo kviečiama į jų kabinetus, viena be mamos pasilikdavo kabinete, rodė gyvas, pozityvias vaikiškas emocijas, piešė, noriai dalyvavo kviečiamose veiklose, be abejo, pasakojo apie byloje nagrinėjamą įvykį. Su mergaite buvo elgiamasi dėmesingai, pagarbiai, su emociiniu supratingumu ir šiluma, kaip elgiamasi ir su visais kitais į ekspertizę atvykusiais vaikais. Ekspertizės eiga, tiriamos mergaitės elgesys ir emocijos, jos mamos elgesys bei jos emocijos aprašyta teismo psichiatrijos - psichologijos ekspertizės akte.

4.10 Pareiškėjai dėl jos noro dalyvauti ekspertizėje buvo paaiškinta, kad vaikams rekomenduojama atlikti šį tyrimą be tėvų, kadangi jie itin jautriai reaguoja į tėvų emocijas. Moteris nenoriai, tačiau sutiko su ekspertizės atlikimo sąlygomis, tik paprašė daryti šios ekspertizės metu pertraukėles, į ką ir buvo atsižvelgta. Moteriai buvo paaiškinta, kad po psichiatrinio ištyrimo ji galės atskirai pasikalbėti su ekspertėmis (nedalyvaujant dukrai), tačiau dukros ekspertizės atlikimo metu ji išliko itin nerimastinga, kartais praverdavo kabineto duris, kur buvo atliekama jos dukrai ekspertizė, ragindama daryti pertraukas.

4.11 Dėl teiginio, kad po ekspertizės mergaitei sustiprėjo mikčiojimas, išryškėjo baimė likti atskirai nuo mamos, jautrumas Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba paaiškino, kad visų šių simptomų tiek ekspertizės metu, tiek tuoj po jos ekspertės (teismo psichiatrė, teismo psichologė) nepastebėjo. Mergaitei pablogėjusių valgymo, miegojimo periodų, remiantis pateikta ekspertizei medicinine dokumentacija, buvo stebėta ir anksčiau. Be to, jos gyvenime yra itin daug traumuojančių įvykių - pastovūs jos tėvų konfliktai, įtampa šeimoje, besitęsiantis tėvų skyrybų procesas ir t.t. Dieną prieš šią ekspertizę mažametei buvo atliktas teismo medicinos ekspertų tyrimas (ginekologinė apžiūra). Pareiškėja nurodė, jog po teismo medicinos ekspertų ištyrimo mergaitė naktį visai nemiegojo, kas kelias minutes šlapinosi į lovą, verkė ir blaškėsi per miegus, šaukdama „paleisti ją“, todėl negalima jos savijautos pablogėjimo sieti su atlikta teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertize.

5. Iš to, kas nurodyta pažymos 1-4 punkte, **darytinos šios išvados:**

5.1 Pagal Teisingumo ministro 2009-12-29 įsakymu Nr. 1R-415 (nauja redakcija nuo 2012-02-10) patvirtintus Valstybinės teismo medicinos tarnybos prie Lietuvos Respublikos teisingumo

ministerijos nuostatus, vienas iš Tarnybos tikslų - teikti teismo medicinos paslaugas. Tarnyba, siekdama jai nustatytų veiklos tikslų, teikdama teismo medicinos paslaugas, atlieka teismo medicinos ekspertizes ir tyrimus pagal teismo, prokuratūros ar ikiteisminio tyrimo pareigūnų pavedimus (9.1.1 p.).

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas įtvirtintas tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose: Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje (imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, svarbiausia - vaiko interesai) bei Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punkte (visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus). Minėto principo privalo laikytis tiek tėvai (kiti teisėti vaiko atstovai), tiek valstybės, vietos savivaldos ir visuomeninės institucijos bei kiti fiziniai ir juridiniai asmenys.

Nagrinėjamu atveju mažametės apžiūrą atliko Valstybinės teismo medicinos tarnybos Vilniaus skyriaus teismo medicinos ekspertas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierei pateiktais duomenimis, Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje gydytojai akušeriai ginekologai apžiūras atlieka tik išskirtiniais atvejais, nes Tarnyboje nėra gydytojo ginekologo pareigybės, o tarpinstitucinių susitarimų šiuo klausimu taip pat nėra.

Manytina, kad tinkamam nepilnamečių, o ypač mažamečių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimui būtina, jog vaikų, galimai patyrusių seksualinę prievartą, lytinės būklės tyrimus (ekspertizes) atliktų gydytojai ginekologai, besispecializuojantys mergaičių ginekologijos srityje, kurie gerai išmanytų tiek vaikų psichologiją, tiek gebėtų tiksliai atpažinti/nustatyti galimos seksualinės prievartos padarinius.

Pažymėtina, kad ypatingas dėmesys turi būti skiriamas tinkamam teisės aktuose įtvirtintų vaiko, susidūrusio su baudžiamuoju procesu, teisių įgyvendinimui praktikoje.

Labai svarbu, kad vaikui lytinės būklės tyrimas (ekspertizė) būtų atliekama tik vieną kartą, pakartotinai vaiko daugiau netraumuojant.

Atkreiptinas dėmesys, kad nuo surašyto ekspertizės (tyrimo) akto tikslumo bei išsamumo priklauso ikiteisminio tyrimo įstaigos atliekamo tyrimo rezultatai. Tik kompetentingo specialisto atliktas tyrimas (ekspertizė) ir surašytas ekspertizės aktas gali padėti teisėsaugos pareigūnams inkriminuoti nusikalstamas veikas žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.

5.2 Sveikatos apsaugos ministro 2003-07-11 įsakymu Nr. V-425 patvirtintuose Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatuose nustatytas Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos vienas iš veiklos tikslų – atlikti teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizes. Įgyvendindama šį tikslą Tarnyba kontroliuoja, ar ekspertizės atliekamos laiku ir kokybiškai, pagal kompetenciją priima ir nagrinėja fizinių ir juridinių asmenų prašymus ir skundus (12.8 p., 12.15 p.).

Pagal Sveikatos apsaugos ministro 2003-08-18 įsakymu Nr. V-499 patvirtintus Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatus (toliau - Ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje nuostatai), Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba daro teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizes pagal Baudžiamojo proceso kodekso, Civilinio proceso kodekso, Administracinių bylų teisenos įstatymo, Teismo ekspertizės įstatymo reikalavimus bei šiuos nuostatus.

Ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje nuostatuose nėra reglamentuota teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo eiga, trukmė, pertraukų dažnumas ir kt. Atsižvelgdamas į skyrusio ekspertizę teisėjo, teismo ar prokuroro nurodymus, ekspertizės tyrimo pobūdį, sudėtingumą, ekspertų kvalifikaciją, jų darbo krūvį, Ekspertinio skyriaus vadovas ar kitas tarnybos vadovo įgaliotas asmuo, paskiria ekspertą ar ekspertų komisiją ekspertizei daryti (70 p.). Ekspertas turi teisę savarankiškai pasirinkti atliekamų tyrimų būdus (9.7 p.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierei Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos pateiktais duomenimis, Tarnyboje atliekamų ekspertizių ypatumai priklauso nuo daugelio aplinkybių, į kurias atsižvelgdamas, atliekantis ekspertizę ekspertas numato ekspertizės eigą, todėl teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių eiga, pokalbių, pertraukų trukmė nėra reglamentuota.

Pažymėtina, kad Teismo ekspertizės įstatymo 13 straipsnyje numatyta, jog, atlikdamas teismo ekspertizę, ekspertas turi būti nepriklausomas, savo išvadas jis teikia remdamasis tik specialiomis žiniomis ir atliktų tyrimų rezultatais.

Tyrimo metu negauta objektyvių duomenų, kad teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės metu galėjo būti pažeistos mažametės teisės ir teisėti interesai. Negalima teigti, kad atliktų ekspertizių trukmė (kurių metu darytos pertraukos) galėjo pakenkti mergaitei, neturint tam pakankamai duomenų. Pažymėtina, kad pats apsilankymas ekspertinėje įstaigoje, pokalbiai su specialistais, priklausomai nuo vaiko būdo savybių ir charakterio ypatumų, gali įtakoti jo emocinę būseną (sukelti tam tikrą įtampą, baimę ar pan.), tačiau tai negalima sieti vien tik su ekspertizės atlikimo trukme, užduodamų klausimų gausa ar kitomis aplinkybėmis.

Teisės aktai nenumato vaizdo ir garso įrašų darymo ekspertizių metu. Siekiant išvengti panašaus pobūdžio neaiškumų, kai negalima tinkamai įvertinti pareiškėjos skunde nurodytų teiginių, manytina, vaizdo ir garso įrašai padėtų išspręsti iškilusius nesusipratimus.

5.3 Ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje nuostatuose nėra nustatyta kas be atliekančio ekspertizę eksperto turėtų teisę/pareigą dalyvauti atliekant nepilnamečiui teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės.

Baudžiamojo proceso kodekso 53 – 54 straipsniuose nustatyta, kad nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą gali dalyvauti procese ir ginti savo atstovaujamo proceso dalyvių interesus, jeigu šie yra nepilnamečiai arba nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais, išskyrus atvejus, kai tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams. Atstovas pagal įstatymą turi teisę dalyvauti atliekant proceso veiksmus, kuriuose dalyvauja jo atstovaujamas asmuo, ir padėti šiam asmeniui pasinaudoti įstatymų suteiktomis teisėmis.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą manytina, kad nepilnamečio atstovai pagal įstatymą turėtų teisę dalyvauti su baudžiamuoju procesu susijusiose veiksmuose, išskyrus atvejus, kai tai prieštarautų nepilnamečio interesams. Manytina, kad šiuo atveju ar įstatyminių vaiko atstovų dalyvavimas neprieštarauja vaiko interesams bei neturės įtakos ekspertizės bei tolimesnei baudžiamojo proceso eigai, gali nuspręsti ne tik teismas ar prokuroras, bet ir ekspertas.

Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos nuomone, įstatyminių atstovų dalyvavimas atliekant teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizę nerekomenduojamas (išskyrus ekspertizės civilinėse bylose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo). Ekspertizės metu reikalingas tiriamojo asmens objektyvus ištyrimas, bet kokių pašalinių asmenų dalyvavimas ekspertizėje turi įtakos tyrimo išvadų objektyvumui. Be to, teismui vertinant ekspertizės išvadas, kitų asmenų dalyvavimas ekspertizėje, bylos proceso dalyviams gali sukelti abejonių dėl išvadų objektyvumo, tai gali būti pagrindas skirti pakartotinę ekspertizę.

5.4 Pagal Ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje nuostatus, kiekvienam, atvykusiam į ekspertinę įstaigą asmeniui, turi būti jam suprantama forma paaiškintas jo atvykimo į ekspertinę įstaigą tikslas (26 p.). Prieš pradėdant ekspertizę, tiriamasis asmuo, taip pat kiti asmenys, dalyvaujantys ekspertizėje, supažindinami su ekspertinės komisijos sudėtimi (44 p.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieri pateiktais duomenimis, Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje mažametės įstatyminei atstovei buvo paaiškinta apie ekspertizės atlikimo sąlygas bei galimybę po psichiatrinio ištyrimo pasikalbėti su ekspertėmis.

5.5 Ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje nuostatuose nustatyti ambulatorinės teismo ekspertizės darymo ypatumai bei kokie duomenys reikalingi ekspertizei daryti. Ekspertams bylos medžiaga turi būti pateikta ne vėliau kaip prieš 1 - 3 dienas iki nustatytos ekspertizės darymo datos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieri pateiktais duomenimis, bylos medžiagos kopijos bei medicininė dokumentacija Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje buvo gauta prieš 3 dienas iki ekspertizės atlikimo, taigi, su ja susipažinta prieš pradėdant ekspertizę. Ekspertizės atlikimo dieną gauta tik papildoma medžiaga, su kuria taip pat buvo susipažinta iki ekspertizės atlikimo.

5.6 Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba yra Lietuvos Respublikos nacionalinės sveikatos sistemos biudžetinė įstaiga, kurios pagrindinė paskirtis – teisės aktų nustatyta tvarka atlikti teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės, teikti specialisto išvadas pagal prokurorų ir ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų užduotis. Teismo psichiatrijos ekspertizės metu teismo psichiatras ekspertas atlieka turinčius teisinės reikšmės asmenų psichikos būklės tyrimus, o teismo psichologijos ekspertizės metu teismo psichologas ekspertas ištiria turinčius teisinės reikšmės asmens psichikos procesų ypatumus, dėsningumus ir struktūrą. Minėtos ekspertizės atliekamos Vaikų ir paauglių teismo

psichiatrijos skyriaus ekspertų kabinetuose, įrengtuose pagal numatytus higienos reikalavimus. Kadangi tai sveikatos sistemos įstaiga, reikalavimai tokios įstaigos patalpų įrengimui nustatomi kaip asmens sveikatos priežiūros įstaigos.

5.7 Baudžiamojo proceso kodekso 286 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad ekspertizės aktą vertina teismas. Teismas, įvertinęs ekspertizės aktą kaip nepakankamai išsamų ar nepakankamai pagrįstą, turi teisę paskirti naują ekspertizę ir pavesti ją daryti tam pačiam ar kitam ekspertui.

Teismo ekspertizės įstatymo 13 straipsnyje nustatyta, kad, atlikdamas teismo ekspertizę, ekspertas turi būti nepriklausomas, savo išvadas jis teikia remdamasis tik specialiomis žiniomis ir atliktų tyrimų rezultatais. Valstybės valdžios, valdymo ir teisėsaugos institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms ar kitiems asmenims kištis į teismo eksperto darbą draudžiama. Tai užtraukia įstatymų numatytą atsakomybę.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nėra kompetentinga vertinti teismo medicinos, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo tvarkos (jų metu naudojamų metodikų ir kt.) bei atliktų ekspertizių aktų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi tuo, kas išdėstyta, bei atsižvelgdama į tyrimo metu paaiškėjusias aplinkybes ir vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 23 straipsnio 1 ir 2 dalimis, 24 straipsnio 12 punktu, **nusprendžia:**

1. Pareiškėjos skundo tyrimą nutraukti trūkstant objektyvių duomenų apie padarytus pažeidimus.

2. Teisingumo ministrui R. Šimašiui siūlyti spręsti klausimą dėl tinkamos nukentėjusių nepilnamečių, patyrusių seksualinę prievartą, apsaugos baudžiamajame procese, Valstybinės teismo medicinos tarnyboje atliekant jiems lytinės būklės tyrimus (ekspertizes) (pažymos 5.1 p.). Apie priimtus sprendimus iki 2012-07-01 prašome informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierę.

3. Sveikatos apsaugos ir darbo ministrui R. Šukiui siūlyti apsvarstyti galimybę papildyti Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatus, nustatant reikalavimą ekspertizes fiksuoti vaizdo ir garso įranga (pažymos 5.2 p.). Apie priimtus sprendimus iki 2012-07-01 prašome informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierę.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė